

Korpus českých textů z období humanismu jako východisko lingvistických analýz

František Martínek

Oddělení vývoje jazyka, Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha

V textu se vyrovnáváme s otázkou, jak v současných podmínkách co nejefektivněji zkoumat a studovat relativně méně probádanou fázi vývoje českého jazyka, češtinu humanistickou. Orientačně ji vymezujeme lety 1500 – 1620; předchází jí období staročeské a navazuje na ni čeština barokní. Humanistická a barokní čeština se dohromady označují jako tzv. čeština doby střední (1500 – 1780). Nástupem národního obrození pak začíná období novočeské.¹

1. Zdroje

Pro výzkum humanistické češtiny máme k dispozici různé zdroje. S předpokladem, že výhody a nevýhody práce s tištěnými a elektronickými médii jsou zřejmé, je uvádíme v následujícím komentovaném soupisu.

1.1 Textové zdroje

Úvodní přehled o primárních textech nejnázve získáme z osvědčených pramenů – z elektronické verze Tobolkova *Knihopisu (Knihopis Digital)* a z Jungmannovy *Histories literatury české*.

Primární texty jsou dostupné zaprvé jako staré tisky a rukopisy, ať už ve formě originálů, jejich faksimilí a papírových či digitálních fotografií; zadruhé jako edice, ať už papírové, nebo elektronické – elektronizované texty; a zatřetí v korpusu. Textů ve formě elektronické edice je poměrně málo. Průběžně vznikají v oddělení vývoje jazyka ÚJČ (vedle četnějších edic textů staročeských) a jsou začleňovány do virtuálního badatelského prostředí tzv. *Manuscriptoria* (www.manuscriptorium.com). Texty elektronicky zpracované jsou rovněž součástí diachronní složky Českého národního korpusu (<http://ucnk.ff.cuni.cz/>; odkazy Dostupné korpusy, Diakorp). V samotném diachronním korpusu – tedy v části, v níž je možné vyhledávat – je pouze cca 163 000 slovních tvarů z doby humanismu, vedle toho jsou další texty uloženy v jiných jeho složkách.² Stejně jako příprava elektronických edic probíhá i rozšiřování diachronní složky ČNK pomalu.

¹ Pojem „humanistická čeština“ užíváme jako výhodné pracovní označení vymezeného období, bez ohledu na odlišné chápání humanismu v literární vědě a jazykovědě nebo na (implicitní) pojetí humanistické češtiny jako češtiny vyššího stylu (viz námitky proti tomuto pojmu u Zikánové, 2006, s. 15 – 16).

² Jde o banku transkribovaných textů a další textové archivy obsahující např. texty ještě nezkorigované nebo nevyhovující žánrově, srov. Kučera, 1998, s. 308 – 309.

1.2 Dobové slovníky a gramatiky

Mezičlánek mezi zdroji uvedenými v ostatních bodech kap. 1 tvoří dobové slovníky a gramatiky, přístupné v původní podobě anebo jako papírové či elektronické edice. Při výzkumu humanistické češtiny je jistě nutné k nim přihlížet, avšak nelze na nich tento výzkum založit, protože vždy odrážejí stav dobového jazyka pouze ve specifickém autorském výběru.³

1.3 Slovníkové zdroje

Slovní zásoba humanistické češtiny je zastoupena ve dvou velkých českých slovníkových dílech. Několik památek z let 1500 – 1620 excerpoval a zahrnul do svého *Slovníku staročeského* Jan Gebauer (1970/1903, 1916). Mnoho dokladů z humanistické češtiny se dostalo do Jungmannova *Slovníku česko-německého* (1835 – 1839, reprint 1989): jak zjistil na základě sondy V. Šmilauer (1974), obsahuje 10 % dokladů z let 1500 – 1580 a 21 % dokladů z let 1580 – 1610; zastoupení dokladů z let 1610 – 1780 je naopak zanedbatelné.⁴

Informace o různých slovech se nacházejí i ve specializovaných slovnících nepokrývajících průřez celou slovní zásobou. Pro humanistickou češtinu je významný Newerklův soupis českých slov přejatých z němčiny (případně přes němčinu; 2004), který v sobě svébytně slučuje historický a etymologický slovník. Původ slov samozřejmě objasňují běžné etymologické slovníky.

Dalším zdrojem jsou slovníčky k edicím. Často však nepodávají lexikální význam, ale pouze náhodné ekvivalenty, kusé vysvětlivky a (nepřesné) opisy.⁵

Zásadní poznatky lze nalézt v lexikálních kartotékách. V oddělení vývoje jazyka ÚJČ se zpracovává a připravuje k internetovému zveřejnění excerpce slovní zásoby češtiny doby střední o rozsahu 556 000 lístků (Tyl 1971 – 2003; blíže v Lehečka – Martínek – Vajdllová, 2007; Martínek – Vajdllová, 2008); ústav dále disponuje dvěma dalšími, méně rozsáhlými kartotékami slovní zásoby humanistické češtiny. Nejrozsáhlejší excerpce češtiny doby střední je v porovnání se shromážděným materiálem staročeským třetinová. Byla vědomě budována především jako diferenční, a proto je kvantitativně neprůkazná: opomíjí významy a užití slov známé z dnešní češtiny a data z ní získaná lze tedy zpracovávat – případně kvantifikovat – jen s velkou opatrností. Jejím výstupem by mohl být nejvýše malý diferenční slovníček.⁶ Tato excerpce však může za současného stavu poznání sloužit jako neocenitelná pomůcka pro editory (srov. pozn. 6), kteří se obvykle vyrovnávají s jazykovou normou jednoho textu, nikoliv dobového jazyka. Kromě toho ukazuje souvislosti, ba provázanost mezi jednotlivými památkami – uveďme bez nároku na úplnost jen několik postřehů týkajících se slovníkových děl:

³ K nejstarším českým mluvnicím srov. práce O. Koupila (2007) a J. Vintra (2008).

⁴ Srov. také Martínek – Vajdllová, 2008, s. 443 – 444.

⁵ Nespolehlivost některých edic nám dobře ukazuje Tylova lexikální kartotéka, o níž je řeč níže: ve vydaných textech pomáhá interpretovat nejasná a sporná místa, rovněž osvětluje nesrovnalosti ve výkladech editorů. O této problematice jsme podrobně a s ilustrativními příklady pojednali jinde (Martínek, v tisku).

⁶ Vzhledem k rozrůzněnosti jazyka v době humanismu a baroka by pro velký výkladový slovník češtiny doby střední byly podle kvalifikovaného odhadu zapotřebí cca 3 miliony lístků (ústní sdělení P. Nejedlého).

Kašpar Vusín užíval při práci na svém slovníku z přelomu 17. a 18. století slovníky Veleslavínovy; hornická terminologie zachycená v *Nomenclatoru* (1764 – 1768) Jana Karla Rohna vychází z Kořínkových *Starých pamětí kutnohorských* (1675); Josef Jungmann vypsál do svého *Slovníku česko-německého* mnoho slov a celých definic z rukopisného slovníku Václava Jana Rosy († 1689), který se zase inspiroval dílem Jana Amose Komenského.

1.4 Gramatiky a další popisy jazyka

Řadu poznatků o humanistické češtině samozřejmě najdeme v českých historických mluvnicích. Vedle toho máme práce úžeji zaměřené. Např. Poráková pravopisně-hláskoslovná monografie *Humanistická čeština* (1979/1983) pojednává o tiskařském a písařském úzu, podává nesmírně přesný popis poměrně reprezentativního a vyváženého materiálu (i když nepříliš objemného – nebyly počítače), avšak již ne hlubší a důsažná teoretická zobecnění.

Nepoužitelné pro výzkum jazyka určitého období bývají jiné práce: takové, jež na základě vcelku arbitrárního klíče získávají poznatky z jednoho textu, případně z díla jednoho autora – většinou jde o odchylky daného textu od jazykové normy badatele nebo aspoň od badatelovy představy o dobové normě – a prezentují je jako dobový stav jazyka. Takto postupují někteří editoři – a to spíše v případě památek z doby baroka než humanismu.

2. Jak dál?

V této kapitole budeme hledat odpověď na dvě otázky: jak s dostupnými zdroji a s užším, konkrétněji stanoveným cílem pokračovat ve výzkumu humanistické češtiny (viz odd. 2.1; jako příklad poslouží výzkum slovní zásoby) a podle jakých zásad vytvořit kvalitní základnu pro výzkum těch jazykových jevů, jež nejsou v dosavadních zdrojích dostatečně zachyceny (viz odd. 2.2). Dále se zmíníme o výzkumu vlivu jiných jazyků na češtinu.

2.1 Výzkum slovní zásoby

V lexikologii a lexikografii se obecný problém, zda pokračovat ve výzkumu s užitím dostupných zdrojů, nebo nejprve vytvořit zdroje zcela nové, velmi často zužuje na jedinou otázku, na kterou je navíc zdánlivě jednoznačná odpověď: Je lepší dál excerpovat texty, byť už samozřejmě s využitím elektronických nástrojů, a získanou excerpici přiřazovat k dosavadní, nebo nejprve sestavit velký, reprezentativní a anotovaný korpus textů a vycházet pak při další práci z něj? Takový ideální, reprezentativní korpus samozřejmě poskytuje velký prostor pro další dotazy a analýzy (vlastně i pro takové, že si je při jeho vytváření ani nedokážeme představit, srov. Kučera, 2005, s. 194 – 196). Otázka přesto nemá jednoznačnou odpověď – pokud je nějaký úkol jasně a přesně ohraničený, může být výhodnější excerpovat texty dostupné na papíře, v dnešní době pochopitelně elektronickými nástroji, než vynaložit energii na elektronizaci (a zejména na další zpracování, např. lemmatizaci) daných textů. Např. při zpracování slovníku na základě korpusu je navíc pracné oddělovat hojně doložené běžné významy slov od významů speciálnějších.

Právě v oblasti výzkumu lexika je inspirativním příkladem způsob zpracování německého právního slovníku *Deutsches Rechtswörterbuch* (vyšel zatím do hesla *Satzzettel*, přes 86 000 hesel) a jeho digitalizovaná podoba (do hesla *Reich*):⁷ materiálovou základnu tohoto slovníku v dnešní době tvoří – kromě naskenovaných klasických excerpčních lístků – velmi malý archiv elektronických textů a dále obrovský archiv faksimilí starých textů nebo jejich edic (z vlastních zdrojů přes 90 000 naskenovaných stran; dále je zapojeno mnoho textů naskenovaných jinými institucemi). V archivech je na webu možné hledat – jednak vyvolat při čtení slovníku příslušnou stránku, na níž je doklad, jednak listovat naskenovanými stránkami.

Postup, kdy se prameny zobrazují v podobě naskenovaných edic nebo tisků, by při tvorbě slovníku ušetřil revize.⁸ Práce na excerpci by se v takovém prostředí změnila na kvalifikovanou výběrovou anotaci naskenovaného (v jiném, finančně i odborně náročnějším případě plně digitalizovaného) textu, spojenou se zanášením dalších údajů k vybraným slovům – jejich jazykové charakteristiky a dalších údajů potřebných ke zpracování příslušného úkolu. V korpusu textů vybudovaném a označeném podle podobných zásad by byly odděleny důležité výskyty lexikálních jednotek (v ojedinělých významech) od významů často se opakujících, a tím by se do jisté míry ušetřila práce při tvorbě slovníku. Další fáze zpracování by ještě nespočívala v detailním zpracování malých abecedních úseků, ale v doplnění potřebných informací do celého materiálu, případně v jejich revizi.

2.2 Budování korpusu

Elektronický korpus textů ulehčí práci tam, kde počáteční námaha spojená s elektronizací textů bude dostatečně vyvážena snadným přístupem k textům a jejich rychlým prohledáváním – například pokud bude třeba dodatečně ověřovat různé hypotézy. Na rozdíl od diachronního korpusu pokrývajícího mnoho století (srov. odd. 1.1) nepůjde při výzkumu humanistické češtiny primárně o poznání jazykového vývoje (srov. Kučera, 1998, s. 304), ale o v podstatě synchronní popis jednoho stavu jazyka (s rozpětím 120 let).

2.2.1 Účel výběru a zpracování zdrojových textů

Výběr a formu zpracování textů je nutné podřídit zkoumanému jevu⁹ – jinými slovy: texty je pro korpus nutné připravit tak, abychom způsobem jejich zpracování neznesnadnili nic ze zamýšleného výzkumu. Objasní to následující srovnání:

Zcela jinak připravené texty potřebujeme na jedné straně při výzkumu hláskosloví, na druhé straně při výzkumu vyšších jazykových rovin. Pro výzkumu hláskosloví jsou nutné transliterované texty, pokud ne přímo originální rukopisy a tisky. Kromě toho zde vznikají další potíže. Kupř. u samohlásek nejde jen o (ne)značení kvantity a to, jak

⁷ Dostupný z <http://drw-www.adw.uni-heidelberg.de/drw/>; stav k 1. 12. 2008, 15:00.

⁸ Případně by je aspoň zjednodušil a zpřehlednil. Jistě je nutné pamatovat na to, že starší německé texty se běžně vydávají transliterované, zatímco u českých textů by transliterace velmi znesnadnila jejich vnímání i prohledávání (srov. také odd. 2.2).

⁹ Např. při výzkumu slovosledu nebudeme pracovat s veršovanými texty, srov. také odd. 2.2.2.

ji rekonstruovat,¹⁰ ale také o další otázky: jak stanovit dataci hláskových změn (s tím, jak dlouho příslušná změna probíhala, zda je možné zpochybnit nečekaně brzké či pozdní doklady apod.); jak promítnout do jazykového systému tiskařské a písařské konvence (užívání liter označujících hlásky ve fázi před hláskovou změnou, která k datu vzniku textu už jistě proběhla); jak se vyrovnat s ohromnou středněčeskou variantností v hláskosloví, podobnou dnešnímu pronikání prvků obecné češtiny do spisovněčeského základu.

Transkripci textů Kučera uvádí jako jednu ze zásad diachronního korpusu a odůvodňuje ji praktickou potřebou text elektronicky prohledávat (1998, s. 306 – 307).¹¹ Korpus humanistické češtiny bude z těchto důvodů rovněž transkribovaný (srov. také pozn. 9). Nebude využitelný ke studiu hláskosloví, ale umožní zkoumání vyšších jazykových rovin.

2.2.2 Výběr textů

Budování pracovního textového korpusu humanistické češtiny bude z časových důvodů zčásti probíhat jako snášení a kolacionování textů již dostupných – ať již v tištěné, nebo elektronické podobě. Z rozsáhlých textů budou zařazeny pouze ukázky; v takovém případě bude korpus podle našeho odhadu přínosný, pokud bude zahrnovat přes 500 000 slovních tvarů. Aby bylo dosaženo reprezentativnosti celku, budou texty vybírány mj. podle kritéria žánru.

Orientační žánrové rozdělení textů motivované praktickými potřebami jazykovědného bádání vypracovala pro humanistickou češtinu např. Zikánová (2006, s. 60): dobovou produkci dělí na a) administrativní texty a oficiální listy, b) soukromé listy, c) historiografii, d) odbornou literaturu, e) prakticky odbornou a výchovnou literaturu, f) náboženskou literaturu, g) zábavnou literaturu, h) politickou literaturu, polemiky a komentáře vztahující se k aktuálnímu dění, i) předmluvy a dedikace. Autorka však zkoumá slovosled (srov. pozn. 10), a proto nezohledňuje jazyk poezie a dramatu.

Důležitá je též otázka původnosti textu a problematika novějších zápisů starších textů. Texty zařazované do korpusů musejí splňovat kritérium spolehlivého původu textu, resp. autentičnosti (srov. Kučera, 1998, s. 306, Zikánová, 2006, s. 58). Je ovšem třeba dodat, že nová zpracování starých textů, pocházející ze zkoumané epochy, rozhodně nejsou bezcenná a zcela opomenutíhodná, protože vypovídají o jazykovém vývoji. Práce s nimi však předpokládá náročnou analýzu a diferenční excerpci. Tu lze nejvýhodněji provádět z existujících kritických vydání některých památek – z nich lze nejspíše vypsát původní i nové jazykové prvky.

¹⁰ Vývoj samohláskové kvantity v češtině dosud čeká na ucelené zpracování; důležitým východiskem k jeho popisu je rukopisná práce M. Nedvědové, s. a.

¹¹ Diachronní složka ČNK nabízí i specializovanou banku transliterovaných textů; tamtéž.

2.2.3 Zpracování textů

Jak pracovat s elektronizovanými texty? Pro archivaci textů a hledání v nich postčuje textový editor (MS Word),¹² pro jejich zpracování, značkování a charakteristiku excerpce databázový program (MS Access). Soubor textů humanistické češtiny tedy nebude pravým elektronickým korpusem, ale kolekcí či bankou textů (k obsahu těchto pojmů srov. Kučera, 1998, s. 309).

Při složitějším počítačovým zpracování textu by se bylo nutné vypořádat s jeho lemmatizací. Pro různé vývojové podoby jednotlivých slov se zavádí jedno tzv. hyperlemma.¹³

2.3 Dílčí cíl: jazykové odlišnosti „původních“ a přeložených textů¹⁴

Jedním z možných okruhů výzkumu humanistické češtiny je to, do jaké míry je ovlivněna cizími jazyky. Sekundární literatura o této otázce přebírá a traduje různá tvrzení (k tomu kriticky Zikánová, 2006, s. 16 – 17).¹⁵

Aspoň dílčím způsobem může toto působení objasnit a doložit (případně zčásti vyvrátit) detailní srovnání jednotlivých jazykových jevů v původní a překladové tištěné (případně rukopisné) produkci. Jako ovlivňující jazyky připadají pro humanistickou češtinu v úvahu především latina a raná nová horní němčina. Možnými postupy práce jsou – spíše než tvorba menšího paralelního korpusu – jednak detailní porovnávání krátkých úseků cizojazyčného a českého textu, a to i překladů z češtiny do němčiny (případně latiny), jednak sledování vzájemně si odpovídajících jazykových jevů v německých korpusech historického jazyka – v již existujícím a dle možností i ve vznikajících.¹⁶

¹² Proto musí být texty transkribovány – srov. odd. 2.2.1. Zároveň je nutné ošetřit, aby dodatečné poznámky (zaznamenávající zápis slova interpretovatelný více způsoby, běžné u textů v diachronní složce ČNK) neznemožňovaly automatické prohledávání.

¹³ K tomuto pojmu srov. Kučera, 2007. Při lemmatizaci historických korpusů je možné využít zkušeností s lemmatizací excerpce v oddělení vývoje jazyka ÚJČ – hlásková podoba slova se rovněž stanovuje vzhledem k ideálnímu hláskovému stavu v určitém roce (v případě excerpce češtiny doby střední k roku 1500).

¹⁴ Uvozovky v nadpisu tohoto oddílu naznačují, že bez detailních literárněhistorických srovnávacích analýz nemůžeme české humanistické texty (případně jejich části) bezpečně označit za původní.

¹⁵ Práce uvedené autorky působení cizích jazyků na češtinu nezamlčuje, vychází však z předpokladu, že je lze zkoumat až po důkladném probádání stavu dobové češtiny a stavu jazyků předpokládaných jako východiska hledaných prvků a jevů. – Možné vlivy němčiny na gramatický systém nové češtiny shrnul a zhodnotil Berger (2008); o možných hláskoslovných vlivech němčiny na starší fáze češtiny pak pojednal v dalších studiích v souboru.

¹⁶ Existující banský korpus rané nové horní němčiny je k dispozici na internetové adrese <http://www.korpora.org/Fnhd/>; chystaný mnichovský korpus je v demoverzi k dispozici na adrese <http://demo.fruehneuhochdeutsch.is.guad.de/cgi-bin/fruehneuhochdeutsch/texte.cgi>; texty z příslušné epochy vývoje němčiny v budoucnu zahrne i ambiciózní projekt Deutsch Diachron Digital (srov. <http://www.deutschdiachrondigital.de/>).

3. Závěr

I při sestavení větší elektronické banky českých humanistických textů (o rozsahu přes 500 000 slovních tvarů, reprezentativní z hlediska zastoupení různých typů textů) budou mít výsledky analýz z ní vycházejících vzhledem k jejímu omezenému rozsahu nutně charakter předběžných tvrzení a hypotéz. I tak však může taková práce přispět k důležitému obecnému cíli, podpoře dalšího výzkumu humanistické češtiny, protože pro něj vybuduje pevné referenční pozadí.

Prameny, internetové zdroje a literatura:

BERGER, Tilman: Deutsche Einflüsse auf das grammatische System des Tschechischen. In: Studien zur historischen Grammatik des Tschechischen. Bohemistische Beiträge zur Kontaktlinguistik. München: Lincom Europa 2008.

Deutsches Rechtswörterbuch: Wörterbuch der älteren deutschen Rechtssprache. Weimar: Böhlau (Königlich-Preußische Akademie der Wissenschaften, později Heidelberger Akademie der Wissenschaften) 1914 – 2007 (hesla *Aachenfahrt* – *Satzzetel*). Do hesla *Reich* dostupný z <http://drw-www.adw.uni-heidelberg.de/drw/>; stav k 1. 12. 2008, 15:00.

Diachronní složka Českého národního korpusu. Informace o ní jsou dostupné z <http://ucnk.ff.cuni.cz/> pod odkazy Dostupné korpusy, Diakorp; stav k 1. 12. 2008, 15:00.

GEBAUER, Jan: Slovník staročeský, díl I (A – J), díl II (K – N). Praha: Academia 1970. 1. vydání 1903, 1916.

JUNGSMANN, Josef: Historie literatury české. 2. vydání. Praha: F. Řivnáč 1849. 772 s.

JUNGSMANN, Josef: Slovník česko-německý. I – V. Praha: Academia 1989. 1. vydání 1835 – 1839.

Knihopis Digital. České prvotisky a staré tisky (1476 – 1800) on-line. Dostupný z <http://www.knihopis.org/index.asp>; vyhledávací databáze dostupná z <http://db.knihopis.org/> (Stav k 28. 1. 2009, 14:00).

KOUPIL, Ondřej: Grammatykáři: gramatografická a kulturní reflexe češtiny 1533 – 1672. Praha: Karolinum 2007.

KUČERA, Karel: Diachronní složka Českého národního korpusu: Obecné zásady, kontext a současný stav. In: Listy filologické, 1998, roč. 121, č. 3 – 4, s. 303 – 313.

KUČERA, Karel: Diachronní kvantitativní pohled na vybrané případy konkurence v češtině a otázka smyslu budování diachronního korpusu. In: Verba et historia. Ed. P. Nejedlý a M. Vajdlová. Praha: ÚJČ AV ČR 2005, s. 191 – 196.

KUČERA, Karel: Hyperlemma: A Concept Emerging from Lemmatizing Diachronic Corpora. In: Computer Treatment of Slavic and East European Languages. Ed. J. Levická – R. Garabík. Bratislava: Tribun 2007, s. 121 – 125.

LEHEČKA, Boris – MARTÍNEK, František – VAJDLOVÁ, Miloslava: Příspěvek k poznání české slovní zásoby doby střední. In: Studia nad słownictwem dawnym i współczesnym języków słowiańskich. Ed. J. Kamper-Warejko et al. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2007, s. 97 – 102.

Manuscriptorium. Virtuální badatelské prostředí spravované Národní knihovnou ČR. Dostupné z www.manuscriptorium.com; nutná registrace za poplatek; stav k 1. 12. 2008, 15:00.

MARTÍNEK, František: K vybraným lexikálním jevům češtiny doby baroka. In: Slovesné baroko ve středoevropském prostoru. České Budějovice, v tisku.

MARTÍNEK, František – VAJDLOVÁ, Miloslava: Elektronické zpracování lexikografické excerpce češtiny střední doby. In: Jazyk a jazykoveda v pohybe. Ed. Sibyla Mislovičová. Bratislava: Veda 2008, s. 443 – 449.

NEDVĚDOVÁ, Milada: Kvantita samohlásek ve starší češtině. Rukopis uložen v ÚJČ AV ČR, s. a. 121 stran počítačového textu.

NEWERKLA, Stefan Michael: Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang 2004.

PORÁK, Jaroslav: Humanistická čeština. Hláskosloví a pravopis. Praha: UK 1979 [1983].

ŠMILAUER, Vladimír: Slovník česko-německý Josefa Jungmanna. In: Slavica Pragensia, 1974, č. 17, s. 43 – 56.

TYL, Zdeněk: [Lexikální kartotéka češtiny doby střední], cca 556 000 lístků s doklady, nyní uložena v ÚJČ AV ČR, excerpována v letech 1971 – 2003.

VINTR, Josef: Studien zur älteren tschechischen Grammatographie. München: Lincom Europa 2008.

ZIKÁNOVÁ, Šárka: Slovosled ve starší češtině (1500 – 1620): Postavení syntetického přísudku ve větě hlavní. Disertační práce obhájená na FF UK v říjnu 2006, v tisku. 286 s. [Pracovali jsme s elektronickým dokumentem ve formátu *pdf*, vytvořeným v říjnu 2006.]